

... a žili šťastne až... (Lúbostný román. Jeho podoby a adaptácie)

V dňoch 24. a 25. mája 2012 sa v Ústave slovenskej literatúry SAV uskutočnila konferencia venovaná podobám a adaptáciám lúbostného románu, ktorá nadviazala na predošlé ročníky sond do populárnych žánrov (témami podujatí z minulých rokov boli detektívka, horor a utópia). Väčšinu spomedzi šestnástich príspevkov od slovenských a českých odborníkov tvorili už tradične literárnovedné referáty, dva príspevky recipovali melodrámu v slovenskom filme sedemdesiatych rokov a jeden zobrazil protagonistky a čitateľky lúbostného románu vo výtvarnom umení.

Martina Kubealáková (Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica) v príspevku *Lúbostná próza v populárnej literatúre 19. storočia* upozornila na potrebu akceptovať knihy ľudového čítania v žánrovom systéme, podobne ako je to v Českej republike, a tiež na problematickosť mechanickej aplikácie genderových kritérií na literatúru druhej polovice 18. a prvej polovice 19. storočia (odlišné vstupné faktory: stereotypy, gramotnosť a i.). V tzv. čítaní starých otcov (P. Liba) na základe žánrových a rodových kritérií vymedzila dobrodružno-lúbostné prózy, dobrodružno-lúbostné prózy pre ženy a tragické lúbostné prózy a charakteristické štruktúrne, výstavbové a tematické znaky konkretizovala na druhej skupine textov (centrálna pozícia lúbostného motívu, vytýčenie ženskej postavy, potvrdenie invariantných znakov, nadväznosť na príbuzné a východiskové žánre).

V referáte *Eros ako nástroj národnej persúázie* priblížila Marcela Mikulová (Ústav slovenskej literatúry SAV) funkčné špecifiká a stvárnenie lúbostnej témy v tvorbe Eleny Maróthy Šoltésovej a Terézie Vansovej. Nárast ženských tém a príbehov pre ženy zhodnotila referujúca ako „pikantný“ záver národného obrodnia, s poukazom na vedomú snahu ženských autoriek písať inak (zvlášť v kontrapozícii k nemeckým vzorom), s implicitnou polemikou s bežnou ženskou spisbou, s menšou mierou predsudkov, so snahou prelomiť tabu, ktoré v predošlom období predstavovali štúrovské doktríny. Na príklade Vansovej románu *Sirota Podhradských* upozornila na dvojité kódovanie, ktoré staršia literárna historiografia nereflektovala a recepciou výlučne prvého, sentimentálneho plánu skreslila hodnotu Vansovej diela.

V podobných intenciách, s dôrazom na prehodnocovanie konvenčných prostriedkov, spôsob a mieru sebavyjadrenia v texte, preverovanie a prehodnocovanie nemeckej (tzv. rodinnej) tvorby, východisko autorskej stratégie v čitateľských očakávaniach, autorke požiadavky kladené na prózu (zaujímavosť a pravdivosť, vernosť zobrazeniu, čo najvyššia miera pravdepodobnosti), priblížil Šoltésovej tvorbu aj Milan Kendra (Filozofická fakulta Prešovskej univerzity) – *Potenciál a funkcie kliše v štruktúre literárneho diela (E. M. Šoltésová – Popoluška)*.

Ivana Taranenková (Ústav slovenskej literatúry SAV) sa zamerala na zdroje románovej tvorby Svetozára Hurbana Vajanského (*Hľadanie ideálu – romancou k románu*). Na jeho rozporuplne hodnotené prozaické dielo aplikovala pojem romanca (súvisiaci

s dejovou zložkou v próze; ďalej v kontexte výkladu N. Fryea) a melodramatickosť (zahŕňajúca výrazovú zložku). Zdôraznila, že hoci sa Vajanský ostro vymedzoval voči populárnej tvorbe, využíval postupy pre ňu príznačné, a to v špecifickom funkčnom stvárnení (ľúbostné motívy ako dynamizujúci prvok sú podmienené národným aspektu; funkčné sú výlučne vzťahy, ktoré ústia do národnej aktivity/prebudenie; prvky románu výchovy; determinácia postáv kategóriou „svojstva“). Vajanského označila I. Taranenkova ako „autora národných romanci“.

V referáte *Pribehy o láske v ženskom časopise Dennica na prelome 19. a 20. storočia* uvažovala Dana Hučková (Ústav slovenskej literatúry SAV) o špecifikách príbehov o láske publikovaných v uvedenom periodiku (nadviazanie na ideológiu národného hnutia, dôraz na etické jadro príbehov a limitujúci rozsah) a konkretizovala spôsob zobrazovania partnerskej lásky v časopise (projektovaný článkom E. M. Šoltésovej z prvého čísla), jej modality, konvencie a postromantické kliše (schematický register postáv, prezentácia ideálu, nadradenosť povinnosti k národu). Zdôraznila, že príbehy o láske publikované v tomto časopise majú dôležité postavenie vo vývoji ľúbostnej prózy na Slovensku.

Radoslav Passia (Ústav slovenskej literatúry SAV) v príspevku *Vznik Československa ako ľúbostný problém* predstavil dva romány z konca dvadsiatych rokov 20. storočia, ktoré v pôdoryse ľúbostného románu naplňajú spoločenskú objednávku, na základe čoho ich označil ako „politické romancy“ – okrajové dielo *Svitane na východe* od Antona Svitka (1928) a román *Cez zatvorené hranice* Jolany Cirbusovej (1929), ktorý bol vnímaný ako súčasť hlavného prúdu a kritikou bol pozitívne recipovaný. Určujúce znaky, ktoré R. Passia v oboch textoch identifikoval (zvlášť národné prebudenie ako rozhodujúce kritérium charakterovej stratifikácie postáv), ukazujú, že národnoobrodenecké hodnoty boli aktuálne ešte na začiatku 20. storočia.

Alice Jedličková (Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.) recipovala prózy Karla F. Klostermanna („*Lovestory v rašelišti*“). *Romance jako strategie udržování čtenářské pozornosti v Klostermannových prózách*) s dôrazom na reprezentáciu kraja. Príbeh Svijanského podľa nej umožňuje interpretáciu v žánri romance a v tomto smere ho referujúca prečítala ako naplnenie žánru s deziluzívnym vyústením príbehu.

Na príklade melodramaticko-senzačného románu pre ženy s didakticko-moralizujúcimi tendenciami *Chudá holka* od Václava Čecha (*Pražský ilustrovaný kurýř*, 1895) priblížila Blanka Hemelíková (Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.; *Pohled zpět: román pro ženy otiskovaný na pokračování v populárním periodiku*) melodramatické romány na pokračovanie a zvlášť spôsob, ktorým senzáčná žurnalistika vplývala na seriálové romány (povaha senzačného a atraktívnosť týchto tém, kontaminácia hlavnej témy lásky s prekážkami sociálnymi témami, vzťah medzi koncepciou a obsahom periodika a románom a i.).

Podobu časopiseckých románov určených ženám v tridsiatych rokoch 20. storočia sledovala Markéta Holanová (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha). V príspevku *Sebeuvědomění na stránkách milostného románu* podobne ako B. Hemelíková užšie skúmala vzťah medzi charakterom periodika a podobou románu, pričom beletristické texty označila ako naplňujúce funkcie týchto tlačí alebo ilustrujúce problémy, na ktoré sa orientovali (identifikácia nepriateľa – *Románové noviny*, kritika cirkvi, červenej knižnice

– *Rozsévačka*, v nepolitickom komerčnom časopise *Pražanka* nárast drastickosti, naturalistických obrazov).

Rozsiahla zošitová tvorba Gity Šponarovej z rokov 1938 – 1941, ktorá v osemnástich románoch ponúkla tematicky, tvarovo aj výrazovo disparátny celok, poslúžila Pavlovi Janáčkovi (Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.; *Gita Šponarová a česká „červená knihovna“ třicátých a čtyřicátých let 20. století*) ako impulz pre preverenie hesla červená knižnica od Dagmar Mocnej (*Encyklopedie literárních žánrů*, 2004). Autor zdôraznil, že mnohé zo Šponarovej textov sa do takto chápaného žánru „nevmetia“ (päť fabulačných motívov, ako ich vymedzila D. Mocná, označil za nedostatočné), a čerpajúc podnety od amerického teoretika Johna Caweltiho navrhol jeho aktualizáciu.

Dievčenské romány z rokov 1945 – 1949 tvorili tému príspevku *Život teprve začíná (i když jsi dívka s chybou)* od Michala Jareša (Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.). Na bohatom materiáli autor priblížil premenu tohto žánru v sledovanom období a charakteristické tendencie (snaha opustiť predošlé stereotypy, hľadanie nových modelov, pročeská a proslovanská orientácia, hrdinka-vlastenka a i.).

Recepciu stvárnenia ľúbostného a erotického v mladej próze šesťdesiatych rokov dobovou kritikou sledoval Pavel Matejovič (Ústav slovenskej literatúry SAV; *Podoby Erosu v „zlatých šesťdesiatych“*. A. Hykisch, J. Blažková v *dobových diskusiách*). Priblížil polemiky o morálnosti a nemorálnosti, populárnosti, „pravdivosti“ a „vernosti“ v próze súvisiace so zmenou tematického záberu a orientáciou na problémy všedného dňa, ktoré sa najvýraznejšie dotkli tvorby autorov uvedených v podnadpise príspevku.

Recepčné hľadisko – primárne čitateľské – zaujímalo aj Stefana Segi (Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.). V príspevku *Renčina červená knihovna: proti pasivnímu čtení* predstavil obľúbený český portál orientovaný na červenú knižnicu a na základe jeho prevádzky a rozhovoru s jeho zakladateľkou a prevádzkovateľkou prezentoval vybrané aspekty čítania červenej knižnice z hľadiska čitateľskej recepcie, ktoré porovnal s paralelným projektom Janice Radway z knihy *Reading of Romance* (1984) (trhové mechanizmy, čo z recepčného hľadiska nie je červená knižnica, kritériá kvality, pozitívna a negatívna kritika a pod.).

V príspevku *Melancholické sny o nenaplnenej láske. Literárna hrdinka a čitateľka* priblížila Petra Polláková (Národní galerie, Praha) spôsoby, akým výtvarníci vizualizovali hrdinky ľúbostných príbehov a čitateľky týchto príbehov a akým sa od konca 18. do konca 19. storočia postupne premieňal spôsob ich zobrazovania aj tematicko-motivický register.

Na *Normalizačné variácie filmovej melodrámy* sa zamerala Katarína Mišíková (Filmová a televízna fakulta Vysokej školy múzických umení, Bratislava). Sentiment (chápaný ako komplex citov) predstavila ako ideologický inštrument, ktorý tvorcovia s obľubou využívali ako nástroj vzorovej politickej výchovy. S východiskom v kognitívnom prístupe ďalej konkretizovala scenáristické a režijné postupy a spôsob, akým sa melodramatické prvky uplatnili vo vybraných filmoch (nadradenie spoločenského kontextu, agitačná funkcia ľúbostného vzťahu, naratív morálnej dilemy a i.).

Výnimku v dobovej produkcii, ktorá síce používa stereotypy príznačné pre kinematografiu sedemdesiatych rokov, ale nereaguje na politickú situáciu, priblížil Martin Ciel

(Filmová a televizní fakulta Vysoké školy múzických umění). V příspěvku *Hore a dole (Medená věž jako základná slovenská filmová romantická melodráma)* analyzoval film scenáristicko-režijní dvojice Ivan Bukovčan – Martin Hollý (1970), který sa podľa referujúceho vďaka absencii dobového politického kontextu, dôslednému naplneniu žánru a jeho režijní realizácii stal nadčasovou metaforou o žiarlivosti, láske a smrti.

Podobne ako predošlé ročníky toho podujatia, i aktuálne uskutočnené ukázalo, že reflexia žánrov vnímaných ako okrajové poskytuje literárnovednému (a širšie umenovednému) uvažovaniu výrazné impulzy a často ukazuje dielo a jeho autora v nasvietení, ktoré sa so zaužitým, „oficiálnym“ výkladom nemusí zhodovať, ale podstatne obohacuje ich výklad.

Jana Pácalová